

شیخ بهایی؛ عالمی ژرف اندیش و جامع گرا

شیخ بهایی دانشمند وارسته جهان اسلام و عارفی برجسته بود که با نگاهی عارفانه به تبیین مسایل دینی می پرداخت و با جامعیت علمی خویش به گسترش فرهنگ و مذهب تشیع، کمکی شایان کرد.

شیخ بهایی دانشمند وارسته جهان اسلام و عارفی برجسته بود که با نگاهی عارفانه به تبیین مسایل دینی می پرداخت و با جامعیت علمی خویش به گسترش فرهنگ و مذهب تشیع، کمکی شایان کرد.

شیخ بهایی عالم بزرگ جهان اسلام در 925 خورشیدی چشم به جهان گشود و در 10 سالگی به همراه عزالدین حسین عاملی پدر خویش و از بزرگان و علمای شام راهی ایران زادگاه پیشینیان خود شد. آنان قزوین مرکز دانشمندان شیعه را برای اقامت برگزیدند و در آنجا شیخ بهایی به دلیل هوش و ذکاوت بالا، مورد توجه همگان قرار گرفت و از محضر استادانی همچون «عزالدین حسین عاملی، عبدالله بن شهابالدین حسین یزدی، مولانا افضل قاینی، حکیم عماد الدین محمود، ابی الطیف مقدسی و ملا محمد باقر یزدی» بهره های فراوانی برد.

پس از آن که شاه عباس صفوی به سلطنت رسید، پایتخت به اصفهان منتقل شد و شیخ بهایی به دلیل تبحری که در دانش فلسفه، منطق، هیات و ریاضیات داشت، در دربار ارج و قرب ویژه ای یافت. این عالم بنام، شاگردان بسیاری را آموزش داد که هر کدام از آنها، خدمتی بزرگ به دنیای اسلام ارائه دادند و نقشی اساسی در هدایت جامعه بشری ایفا کردند، از جمله مشهورترین آنان می توان به «ملاصدرا، علامه مجلسی اول، محقق سبزواری و سید میرزا رفیع الدین محمد بن حیدر حسینی طباطبایی نائینی» اشاره کرد.

شیخ بهایی بیش از 95 کتاب، رساله و آثار برجسته به نثر و نظم تالیف کرد که «کشکول شیخ بهایی» از مهم ترین آنها است. او علاوه بر نویسندگی، شاعری توانا بود و شعرهای فارسی وی بیشتر شامل مثنوی، غزل و رباعی می شود، در غزل به شیوه «فخرالدین عراقی» و «حافظ شیرازی»، در رباعی همچون «ابوسعید ابوالخیر» و «خواجه عبدالله انصاری» و در مثنوی به روش «مولوی» شعر می سرود، ویژگی مشترک شعرهای این شاعر، زهد و عرفان است. این دانشمند بزرگ در عربی نیز شاعری توانمند و در ادبیات عرب دارای جایگاهی ویژه بود و شیخ بهایی در ریاضی، معماری و مهندسی نیز مهارت داشت.

«معماری مسجد امام در اصفهان، مهندسی حصار نجف، ساعت ظلی در مغرب مسجد امام در اصفهان، تقسیم آب زاینده رود در محله های این شهر، تعیین سمت قبله مسجد امام به مقیاس چهل درجه انحراف غربی از نقطه جنوب و ساختمان گلخن گرمابه ای» از خدمت های برجسته او در این زمینه محسوب می شود. سرانجام شیخ بهایی اندیشمند بلند آوازه در 1001 خورشیدی در اصفهان چشم از جهان فرو بست و پیکر او در کنار حرم امام رضا(ع) به خاک سپرده شد.

سوم اردیبهشت 1388 خورشیدی به مناسبت چهارصدمین سال درگذشت شیخ بهایی به پیشنهاد جمهوری اسلامی ایران و به پاس مقام علمی این دانشمند بزرگ؛ این روز در سازمان علمی، فرهنگی و تربیتی ملل متحد(یونسکو) به نام این فقیه برجسته به ثبت رسید.

اکنون به مناسبت روز بزرگداشت شیخ بهایی بر گزیده ای از سخنان این عالم بنام مروری کوتاه داریم:

* آنکه اندکی احسان به تو کند، همواره سپاسگزارش باش.

* چه بسیار بخشش ها که خطاست! و چه عنایت ها که جنایت است!

* اگر آنکه نمی داند آرام گیرد، کشمکش به پایان می رسد.

* آنچه بودنش انگیزه شادی است، نبودنش انگیزه اندوه است.

* روزگار پند دهنده ترین ادب کنندگان است.

* آزاده چون آز ورزد، به بندگی در آید و بنده چون قناعت کند، آزاد شود.

* فرصت زود از دست می رود و دیر به دست می آید.

* با حکیمان به سبکسری منشین و با سبکسران به بردباری.

* کسی دوست تو است که با تو راست گوید، نه آنکه سخن تو را راست شمرد.

«سیدجواد میری» عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات علوم فرهنگی به مناسبت روز بزرگداشت شیخ بهایی در گفت و گو با پژوهشگر گروه اطلاع رسانی ایرنا، گفت: شیخ بهایی از جمله عالمانی به شمار می رفت که از منطقه ای در جنوب لبنان به نام «جبل عامل» به ایران آمده بود. در آن مکان پیشوایان و شیعیان زیادی زندگی می کردند که در بنیاد نهادن مذهب شیعه در ایران از سده هفتم هجری به بعد نقش مهمی داشتند و خاندان بهایی نیز از آن دسته بودند. او با اینکه در دربار صفوی زندگی می کرد اما بسیار زاهدانه می زیست و از قدرت خویش برای گشایش کار مردم استفاده می کرد و از تظاهر و فخرفروشی

دوری می جست.

استاد جامعه شناسی و مطالعات ادیان با اشاره به آگاهی فراوان شیخ بهایی در زمینه علوم زمان، اظهار داشت: او از جمله دانشمندان جامعه محسوب می شود که به مهم ترین علوم زمان خود اشراف داشت و همین آگاهی و وسعت علوم، نوعی جذابیت به آثار او بخشید. شیخ بهایی در ادب بی همتا بود و آثار برجسته ای به نثر و نظم پدید آورد که افزون بر فارسی و عربی، شامل ترکی نیز می شود. وی همچنین در عربی شاعری توانمند و در ادبیات عرب جایگاه ویژه ای داشت و مهمترین اثر او در نحو «الفوائد الصمدیه» است و همچنان در حوزه های علمیه تدریس می شود. یکی دیگر از جنبه های شخصیت بهاءالدین عاملی، عرفان است، برخی از عالمان فاضل آن روزگار وی را دارای مقامی والا در عرفان دانسته اند.

وی جامع ترین و شاخص ترین اثر فقهی شیخ بهایی را کتاب «جامع عباسی»، دانست و افزود: تالیف جامع عباسی به زبان فارسی، ابتکاری نو در نگارش متون فقهی برای استفاده همه مردم به شمار می رود، گردآوری این اثر به درخواست شاه عباس اول و با هدف پاسخگویی به پرسش ها و نیازهای شرعی مردم بود که به دست شیخ بهایی صورت پذیرفت. او در پایان عمر مشغول نگارش این اثر شد و دو سال پس از مرگ وی «نظام الدین بن حسین ساوجی» از شاگردان این فقیه کار تالیف و گردآوری آن را به پایان رساند. برخی از صاحب نظران از این اثر به عنوان نخستین دوره فقه فارسی که به صورت رساله علمیه نوشته شده است، یاد می کنند.

جواد میری در ارتباط با دوره سیاسی زندگی شیخ بهایی اظهار داشت: در زمان شاه عباس اول کشورمان عظمتی شایان یافت و از لحاظ قدرت نظامی، اقتدار سیاسی، عمران و آبادانی در شرایط مطلوبی قرار گرفت و حوزه فرهنگ و معارف دینی نیز در مسیر رشد و شکوفایی حرکت کرد. شاه عباس به عالمان دینی احترام زیادی می گذاشت، به همین علت حضور شیخ بهایی در دربار صفوی جلوه خاصی به سلطنت وی بخشید، ترویج فرهنگ و معارف مذهب تشیع با روش های علمی و عملی در دوره صفوی به اوج خود رسید و احترام و اعتقادی که شاه عباس اول به شیخ بهایی داشت، سبب شد تا تمامی درخواست های وی که به طور یقین تقاضاهای دینی و در حمایت از ستم دیدگان بود، مورد پذیرش واقع شود. با نگاه به زندگی سیاسی این فقیه می توان دریافت که اصل امر به معروف و نهی از منکر از مهمترین دلیل های وی در ارتباط و معاشرت با حاکمان وقت بود. او به قصد احیای این فرضیه در دستگاه سلطنت صفویان حضور یافت تا از امکانات آن برای گسترش احکام دین و معارف شیعی استفاده کند و تا جایی که امکان داشت از فساد و ظلم جلوگیری به عمل آورد.

استاد جامعه شناسی و مطالعات ادیان با اشاره به سفرهای شیخ بهایی یادآور شد: وی سفرهای زیادی به کشورهای عراق، حجاز، شام، مصر و لبنان داشته است اما درباره علت آن ها و تاریخ این سفرها اطلاع زیادی در دست نیست، نظریه های مختلفی در این زمینه وجود دارد، تعدادی از نویسندگان که شرح حال شیخ بهایی را نوشته اند، انگیزه سفرهای او را علاقه مندی به سیر و سیاحت می دانند و برخی اختلاف دیدگاه های این عالم با مکتب های فلسفی را در حوزه اصفهان دلیل این امر عنوان می کنند، گروهی نیز دلزدگی از منصب های دنیایی را عامل این سفرها معرفی کرده اند.

عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات علوم فرهنگی در پایان گفت: شیخ بهایی در تمامی علوم به جامعیت خاصی رسیده و در نظم و نثر از توانایی های ادبی بالایی برخوردار بود. شعرها و داستان های به یادگار مانده از این عارف دانشمند همچون حکایت های «کشکول شیخ بهایی، نان و حلوا و گربه و موش» همگی نشان از ذکاوت و توانمندی او دارد.